

[Total No. of (i) Printed Pages 12 (ii) Questions 9]

Sub Code : 0335 (1048) **Exam Code** : 0004

Exam : B.A./B.Sc.(General), 4th Semester

Subject : Police Administration (in all mediums)

Paper : Paper-Law and Order Administration

Time : 3 Hours

Maximum Marks : 90

Note: Attempt **five** questions in all. Question No.1 is **compulsory**. Attempt rest of **four**, selecting **one** question from **each** Unit. Each question will carries **18** marks.

1. Attempt **nine** parts within **25-30** words. Each question will carry **two** marks :

(i) What do you understand by Law and Order Administration ?

(ii) Write the significance of Law and Order Administration in India.

(iii) Explain the provisions made in the Indian Constitution with regard to Law and Order Administration.

P.T.O.

0335 (1048)

- (iv) Explain briefly the role of health department in Law and Order Administration at the district level in India.
- (v) Briefly comment on the relationship of police and Court of Law in maintaining Law and Order Administration at the district level in India.
- (vi) What do you understand by Crowd Management ?
- (vii) Define Cyber Crime.
- (viii) Write preventive steps taken by police to prevent Law and Order problems during communal riots.
- (ix) What do you understand by agrarian conflicts ?
- (x) Define National Security.
- (xi) What is the role of National Security Advisor to the Prime Minister of India in Law and Order Administration in India ?
- (xii) What is the role of Superintendent of Police in Law and Order Administration at district level ?

2

0335 (1048)

UNIT - I

2. Discuss the nature and scope of Law and Order Administration. 18
3. Examine the basic and emerging patterns of Law and Order Administration in India. 18

UNIT - II

4. Critically discuss the relationship of police and civil administration in maintaining Law and Order at the district level in India. 18
5. Examine the role and significance of the Court of Law and Prisons as agencies in maintaining Law and Order Administration at the district level in India. 18

UNIT - III

6. Critically examine the role of various Law and Order Administrative agencies in dealing with industrial and agrarian conflicts citing recent conflicts occurring in India. 18
7. Explain in detail various challenges before Law and Order Administration in India in present times. 18

3

P.T.O.

UNIT - IV

8. Analyse in detail the concept, relevance and significance of national security in the Indian context. 18
9. Examine in detail the challenges posed to national security in India in light of current threats to national security. 18

हिन्दी माध्यम

निर्देश : किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए। प्रश्न संख्या एक अनिवार्य है। प्रत्येक इकाई से एक प्रश्न चुनते हुए कुल चार प्रश्नों के उत्तर दीजिए। प्रत्येक प्रश्न 18 अंक के हैं।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं 9 प्रश्नों का उत्तर 25-30 शब्दों में दीजिए। प्रत्येक प्रश्न 2 अंक के हैं : $2 \times 9 = 18$
- (i) आप कानून तथा व्यवस्था प्रशासन के बारे में क्या जानते हैं ?
- (ii) भारत में कानून तथा व्यवस्था प्रशासन की विशेषताओं को लिखिए।
- (iii) भारतीय संविधान में कानून तथा व्यवस्था प्रशासन के प्रावधानों की व्याख्या कीजिए।
- (iv) भारत में स्वास्थ्य विभाग में जिला स्तर पर कानून तथा व्यवस्था प्रशासन की भूमिका संक्षेप में स्पष्ट कीजिए।
- (v) भारत में जिला स्तर पर कानून एवं व्यवस्था प्रशासन में पुलिस एवं न्यायालय के आपसी संबंधों में संक्षेप में टिप्पणी करें।
- (vi) भीड़ प्रबन्धन के बारे में आप क्या जानते हैं ?
- (vii) साइबर अपराध को परिभाषित कीजिए।

- (viii) साम्प्रदायिक दंगों को रोकने में कानून एवं व्यवस्था प्रशासन बनाने पुलिस द्वारा उठाये गये कदमों के बारे में लिखिए।
- (ix) खेतिहर संघर्षों के बारे में आप क्या जानते हैं ?
- (x) राष्ट्रीय सुरक्षा को परिभाषित कीजिए।
- (xi) भारत में कानून व्यवस्था प्रशासन में प्रधानमंत्री के राष्ट्रीय सुरक्षा सलाहकार की क्या भूमिका है ?
- (xii) जिला स्तर पर कानून एवं व्यवस्था प्रशासन में पुलिस कप्तान की क्या भूमिका है ?

इकाई - I

2. कानून एवं व्यवस्था प्रशासन की प्रकृति तथा कार्य क्षेत्र का वर्णन कीजिए। 18
3. भारत में कानून तथा व्यवस्था प्रशासन में मूलभूत एवं उभरते पैटर्न का परीक्षण कीजिए। 18

इकाई - II

4. जिला स्तर पर कानून एवं व्यवस्था प्रशासन को बनाये रखने में पुलिस तथा नागरिक प्रशासन के संबंधों की आलोचनात्मक व्याख्या कीजिए। 18

5. भारत में जिला स्तर पर कानून एवं व्यवस्था प्रशासन को बनाये रखने में न्यायालय एवं जेल को एजेन्सी के तौर पर उनकी भूमिका तथा महत्त्व की व्याख्या कीजिए। 18

इकाई - III

6. भारत में हाल में हुए औद्योगिक तथा खेतिहर संघर्षों को रोकने में कानून एवं व्यवस्था प्रशासन द्वारा उठायी गयी विभिन्न भूमिका की आलोचनात्मक परीक्षण कीजिए। 18
7. भारत में आजकल कानून एवं व्यवस्था प्रशासन के सामने विभिन्न चुनौतियों को स्पष्ट कीजिए। 18

इकाई - IV

8. भारत के संदर्भ में राष्ट्रीय सुरक्षा के संकल्पना, औचित्य एवं भूमिका का विस्तार से व्याख्या कीजिए। 18
9. भारत में हाल में राष्ट्रीय सुरक्षा को मिल रही चुनौतियों के बारे में विस्तार से चर्चा कीजिए। 18

0335 (1048)

335

(ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਨੋਟ: ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਚੁਣ ਕੇ, ਚਾਰ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਵਾਲ ਦਾ 18 ਅੰਕ ਹੈ।

1. 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੌਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਵਾਲ ਦਾ ਦੋ ਅੰਕ ਹੈ:

- (i) ਤੁਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੁਆਰਾ (Law and Order Administration) ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ?
- (ii) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ (Law and Order Administration) ਦਾ ਮਹੱਤਵ (significance) ਲਿਖੋ।
- (iii) ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ (Law and Order Administration) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ (provisions) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ।
- (iv) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ (Law and Order Administration) ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ (health department) ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ।

8

0335(1048)

- (v) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ (Law and Order Administration) ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਨੂੰਨ (police and Court of Law) ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰੋ।
- (vi) ਭੀੜ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (Crowd Management) ਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ।
- (vii) ਸਾਈਬਰ ਕ੍ਰਾਈਮ (Cyber Crime) ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (viii) ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ (communal riots) ਦੌਰਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ (Law and Order problems) ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਕਦਮ (preventive steps) ਨੂੰ ਲਿਖੋ।
- (ix) ਤੁਸੀਂ ਖੇਤੀਚਰ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ (agrarian conflicts) ਤੋਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ?
- (x) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ (National Security) ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

9

P.T.O.

0335(1048)

(xi) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ (Law and Order Administration) ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ (National Security Advisor) ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ?

(xii) ਜ਼ਿਲਾ ਪੱਧਰ (district level) 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ (Superintendent of Police) ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ?

ਯੂਨਿਟ - I

2. ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰ (nature and scope) ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। 18
3. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਉਤਰਦੀ ਤਰਤੀਬਾਂ (basic and emerging patterns) ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। 18

ਯੂਨਿਟ - II

4. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ (relationship of police and civil administration) 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। 18

10

0335(1048)

5. ਭਾਰਤ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਜੇਲ (role and significance of the Court of Law and Prisons) ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। 18

ਯੂਨਿਟ - III

6. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ (conflicts occurring in India) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਖੇਤੀਹਰ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ (industrial and agrarian conflicts) ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। 18

7. ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਆ ਰਹਿਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚੁਣੌਤੀਆਂ (various challenges before Law and Order Administration) ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ। 18

ਯੂਨਿਟ - IV

8. ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ (national security) ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਸਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ (concept, relevance and significance) ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 18

11

P.T.O.

0335(1048)

9. ਭਾਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ (national security) ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਖਤਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰੋ।

18